

MODULE 17: BERGS DIALECT

LES 1: Waarom zeggen we wat we zeggen? door Cees van Broekhoven

LES 2: Vastleggen van het Bergs Dialect door Joost Gabriels

LES 3: Dialecten van de Brabantse Wal door Brigit Bakx

**Bijlage behorende bij de syllabus School voor
Geschiedenis Module XVII, 2022-2023**

Niets uit deze syllabus mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de betreffende auteur/samensteller.

M17: BERGS DIALECT

DIALECTGENOOTSCHAP DE BERREGSE KAMER: CEES VAN BROEKHOVEN

Les 1: Waarom zeggen we wat we zeggen?

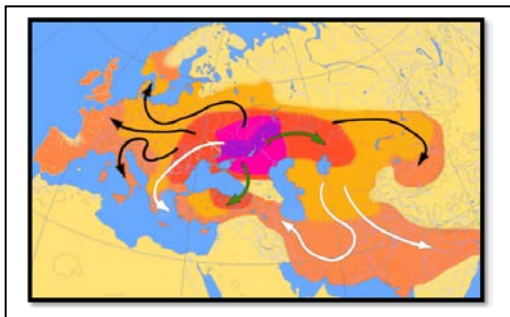
Waar komt onze taal vandaan?

De oudste mensen leefden als jagers en verzamelaars. Op enkele plaatsen in de wereld ontwikkelde zich, onafhankelijk van elkaar, landbouw en veeteelt. Het eerst in het Midden-Oosten. Voor landbouw is een abstract denken noodzakelijk; planning en tijdberekening. Er wordt vanuit gegaan dat de mensen toen al een ontwikkeld taalvermogen had. Door de ontwikkeling van de landbouw konden meer mensen op een relatief klein gebied wonen. Zo ontstonden de nederzettingen, dorpen en later staten.

Door de ontwikkeling van de landbouw kwam ook een uitwisseling van gewassen tot stand. Vanuit Anatolië ontstond een eerste soort handel.

Door overbevolking en mislukte oogsten waren er regelmatig 'volksverhuizingen'. Welke taal deze mensen spraken is niet bekend.

Tussen 5000 en 2500 v.Chr. woonden in het zuiden van Rusland stammen die hun doden in een Koergan (grafheuvel) begroeven. Volgens een breed geaccepteerde theorie spraken deze koerganvolken Proto-Indo-Europees. Deze taal wordt beschouwd als de bron van alle Europese talen¹ en de belangrijkste Indiase talen.

Omdat deze taal zo breed verspreid is, noem we die het Indo-Europees. Deze taal is nooit opgeschreven maar is gereconstrueerd uit de jongere talen.

'Volksverhuizingen' waren de oorzaak dat het Indo-Europees zich vermengde met de reeds bestaande talen die in de diverse gebieden van het huidige Europa gesproken werden. Door die taalinvloeden viel het Indo-Europees uiteen in verschillende takken. Sommige van die takken zijn inmiddels alweer uitgestorven. Andere takken bestaan nog steeds maar zijn dan weer de basis geweest voor andere talen.

We zijn al iets dichterbij huis

Een deel van de Indo-Europeanen vestigden zich in het zuiden van Noorwegen, Zweden, Denemarken en langs de kusten van Noord-Duitsland. Daar ontwikkelde zich, onder invloed van de inheemse taal, een nieuwe tak: het Germaans.

Tussen 1000 en 500 v.Chr. trokken de Germanen steeds meer naar het zuiden.

De Germaanse taal onderscheidt zich ten opzichte van andere Indo-Europese takken door o.a. klankverschuiving en doordat de klemtoon vast kwam te liggen op de eerste lettergreep van een woord. Is in sommige talen het muzikaal accent (toonhoogte) van een woord belangrijk, in het Germaans werd dit dus een dynamisch accent.

Waarschijnlijk kwamen de Germanen rond 200 v.Chr. aan in het noorden van ons land.

¹ Met uitzondering van Baskisch, Fins, Laps, Ests, Hongaars, een aantal Russische talen en de Turkse taalfamilie

Even weer verder weg

Waarschijnlijk werd aan de noordzijde van de Alpen Keltisch gesproken. Van daaruit verspreidde het zich in de 5^e eeuw v.Chr. over centraal Europa. Deze verbreding was waarschijnlijk te danken aan de superioriteit² van de Keltische stammen, waardoor buurvölker zich daar graag bij aansloten.

Vanaf de 3^e eeuw v.Chr. was het gebied waar Keltisch gesproken werd al weer geslonken tot het gebied wat we nu kennen als Frankrijk.

Ook in Nederland, beneden de grote rivieren, werd een tijdlang Keltisch gesproken.

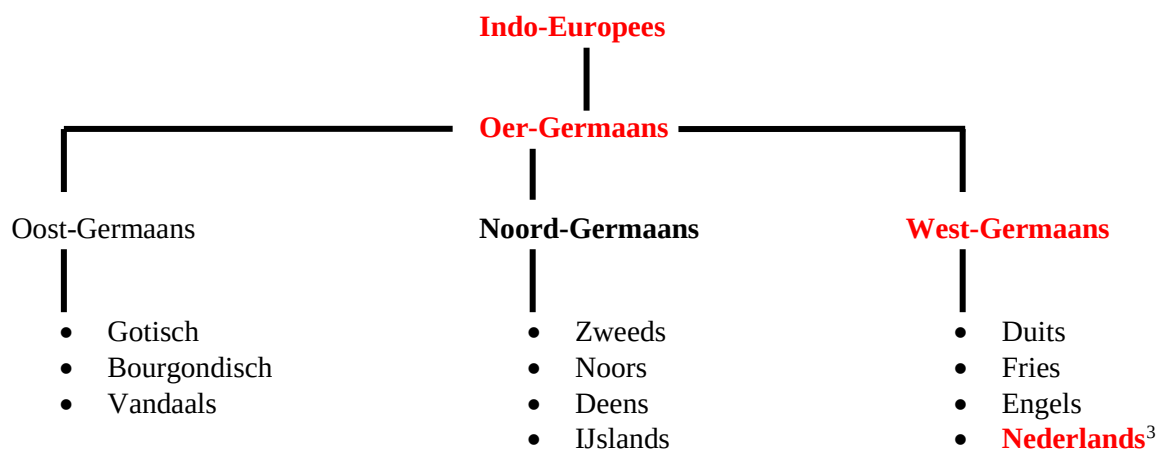
Hoewel het Keltisch maar korte tijd de overhand had in onze gebieden, is de invloed niet aantoonbaar maar wel logisch.

Het Romeinse rijk

Van de 4^e eeuw v.Chr. breidde het Romeinse rijk zich vanuit Italië steeds verder uit. Ook in onze gebieden kwamen de Germanen in aanraking met de Romeinen en hun taal. Niet overal werd het Latijn overgenomen. In de zuidelijke Nederlanden meer dan in het noorden.

Het Germaans vormde geen eenheid meer. Aan het begin van de jaartelling kunnen we drie groepen Germaans onderscheiden; Oost-, Noord- en West-Germaans.

de talenstamboom

in jaartallen

± 5000 v.Chr.	Indo-Europees
500 v.Chr. – 200	West-Germaans
200 – 500	Oudnederfrankisch
500 – 1100	Oudnederlands
1100 – 1500	Middelnederlands

² technologische en sociaal-economische superioriteit

³ vanuit het Nederlands het Afrikaans

Oude taal op papier

*Hebban olla uogala nestas hagunnan, hinase hic enda thu uuat unbidat qhe nu?*⁴

In 1976 schreef een vooraanstaand neerlandicus dat dit het enige zinnetjes in het Oudnederlands (Westvlaams, ca. 1100) is dat we nog hebben. Niet lang daarna herriep hij deze bewering, maar ... het leed was geschied. Nederland was verliefd geworden op dit zinnetje.

*Thu bist gardbruno, thu bist puzza therro quekken wazzaro.*⁵

Deze zin wordt de ‘Leidse Willeram’ genoemd. Het is uit een vertaling van een boek, in het Oudhoogduits, dat rond 1060 geschreven is door Willeram von Ebersberg. Rond 1100 werd het boek vertaald. De vertaling is echter geen voorbeeld hoe destijds werd gesproken.

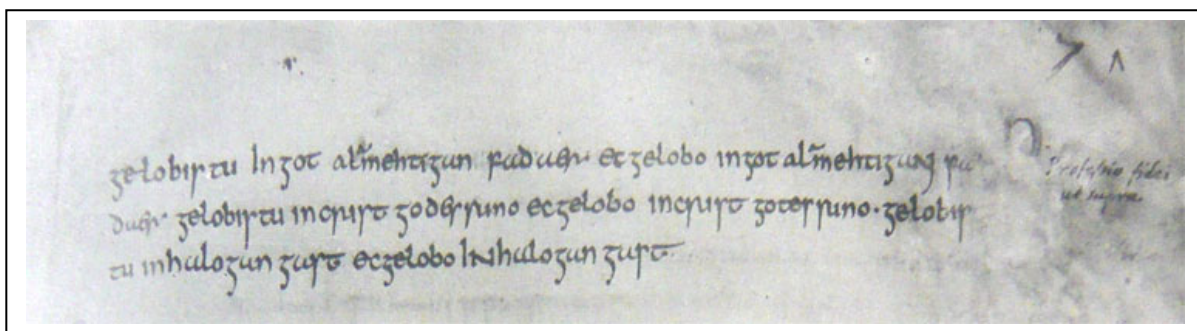

*In ic quad: uuie sal gevuan mi fetheron als duuon.*⁶

De ‘Wachtendonckse Psalmen’ is een nog oudere Nederlandse tekst. De 24 gevonden psalmen zijn omstreeks 950 geschreven. De Luikse kanunnik Arnold Wachtendonck, naar wie de teksten zijn vernoemd, had een kopie van het handschrift rond 1600 in zijn bezit. Het inmiddels verloren origineel werd bewaard op de abdij van Münsterbilzen.

Deze teksten geven waarschijnlijk een beter beeld van de taal die toen gesproken werd dan de Leidse Willeram. Dat valt vooral op als je het vergelijkt met het huidige Limburgs (Venlo): *En ik zag: wae zal mich qaeve vaere en wie doëve.*

*Gelobistu in got alamehtigan fadaer?*⁷

De ‘Utrechtse Doopbelofte’ is geschreven tussen 750 en 800. Het is een voorgeschreven gesprek tussen een priester en iemand die zich wil bekeren. Ook deze tekst is herkenbaarder dan de Leidse Willeram. Toch vermoeden taalhistorici dat de tekst een vertaling is uit het Duits.

⁴ Alle vogels zijn met hun nesten begonnen, behalve ik en jij. Waar wacht je nou op?

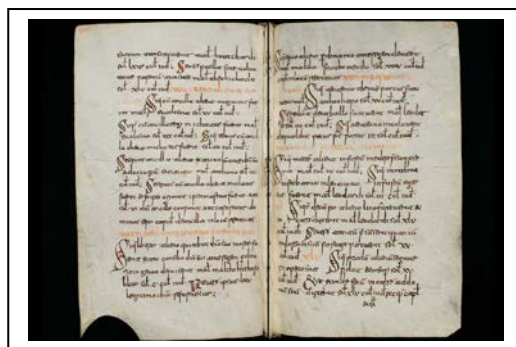
⁵ Je bent (een) fontein, je bent een bron van fris water.

⁶ En ik zei: wie zal mij geven ve(de)ren als duiven. (psalm 54.7)

⁷ Geloof je in God, de almachtige vader?

Maltho, thi atomeo, theo⁸

Soms maakten schrijvers in de marges van een boek – geschreven in een andere taal – aantekeningen in de taal van de streek. Deze aantekeningen heten ‘glossen’. In een kopie van een wetboek van koning Clovis zien we de zgn. ‘Malbergse Glossen’. Het origineel is geschreven rond 510 en de kopie stamt uit de periode tussen 750 en 770. Dat wil niet zeggen dat die glossen uit die periode stammen. Het kan zijn dat ze zijn overgenomen uit eerdere kopieën.

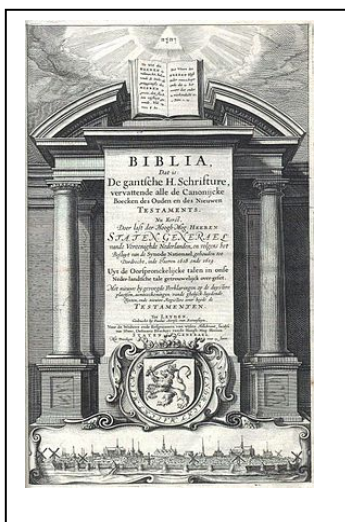

Het Standaardnederlands

Taal is een natuurlijk verschijnsel, een standaardtaal is een uitvinding.

Toen boeken nog met de hand werden (over) geschreven, waren ze bedoeld voor een enkele of een paar gebruikers in bijv. een klooster. Soms schreven meerdere mensen aan hetzelfde boek. Dat gebeurde altijd in hun eigen taal.

De boekdrukkunst veranderde veel. Het drukken van boeken was een kostbare aangelegenheid. Een drukker probeerde natuurlijk het afzetgebied van zijn boeken zo groot mogelijk te maken. Dus ging men ook op zoek naar een taal die de streektaal oversteeg. In het oosten van Nederland kon dat dus heel andere boekentaal opleveren dan in het zuiden.

In 1637 werd de Standaardtaal ‘uitgevonden’ bij de uitgave van de Statenbijbel. Niet dat daarvoor geen Bijbelvertalingen waren, maar de Staten wilde een vertaling die in de gehele Republiek gebruikt zou kunnen worden. De opdracht werd verstrekt aan 22 geleerden afkomstig uit alle windstreken van de Republiek. Vanaf die tijd werd gepreekt, gediscussieerd over Bijbelse zaken en thuis voorgelezen in dezelfde taal. Maar ... wetenschappers bleven het Latijn gebruiken, kooplieden het Frans en de gewone man de taal van zijn streek.

Standaardtalen zoals het Standaardnederlands zijn kunstmatige variëteiten die (althans in Europa) vanaf de 17e eeuw, maar met name in de 19e eeuw, zijn gevormd. Vaak fungeren ze als standaard voor een groot (meestal door nationale grenzen afgescheiden) gebied, waarin ook vaak verwante variëteiten worden gesproken, maar hebben lang niet alle verwante variëteiten binnen dat gebied elementen aan de standaardtaal geleverd.

⁸ Ik meld: Ik laat jou vrij, lijfeigene.

Dialect

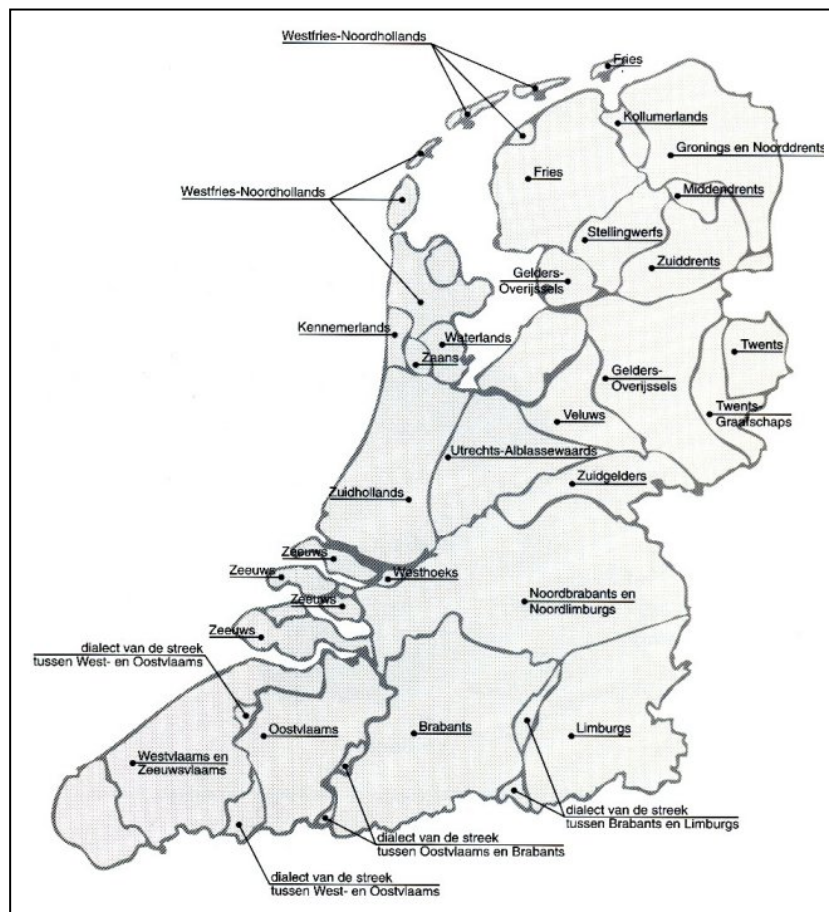
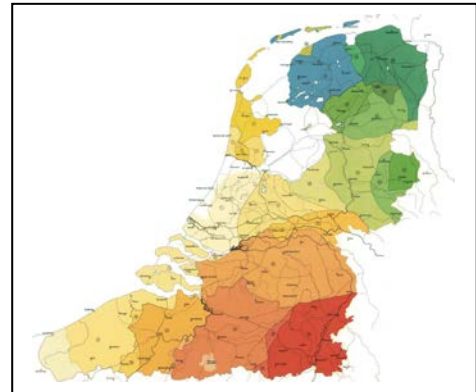
Een dialect is een taal met in iedere stad en in ieder dorp in zijn verspreidingsgebied een andere verschijningsvorm.

Indeling⁹ van de Nederlandse dialecten

Gelet op de allerkleinste verschillen, zijn er ongeveer 2000 Nederlandstalige dialecten. Als je naar grotere verschillen kijkt, komt het aantal op ongeveer 30.

We kunnen de Nederlandse dialecten grofweg in 6 groepen verdelen:

- 1 noordelijk-centrale en noordwestelijke dialecten
(Hollands en Utrechts)
- 2 zuidelijk-centrale dialecten
(Oost-Vlaams en Brabants)
- 3 zuidwestelijke dialecten
(West-Vlaams en Zeeuws)
- 4 noordoostelijke dialecten
(Saksisch)
- 5 zuidoostelijke dialecten
(Limburgs)
- 6 Fries

⁹ dialectindelingskaart uit 1968 door Jo Daan

Brabantse dialecten

De Brabantse dialecten zijn de dialecten die gesproken worden in

- Noord – Brabant
- Vlaams – Brabant
- het hoofdstedelijk gewest Brussel
- de stad en provincie Antwerpen

Om een en ander (binnen dit bestek) overzichtelijk te houden bedoelen we met Brabantse dialecten de dialecten die gesproken worden binnen de huidige provincie Noord-Brabant.

Kenmerkend voor deze dialecten

- verkleinwoorden met – ke (manneke / bangeske)
- jij → gij en jullie → gullie
- diftongering van oude klanken *î* en *û*

Taalkundig gezien vallen de volgende dialecten eigenlijk buiten de Brabantse dialecten:

- het gebied rond Cranendonk → eigenlijk Limburgse dialecten
- het land van Cuijk → eigenlijk een dialect als in Noord-Limburg en Zuidoost-Gelderland
- de Westhoek → eigenlijk een dialect als in de Hoekse Waard en Alblasserwaard

Het riviertje de Donge¹⁰ verdeelt de Brabantse dialecten in het Oost-Brabants en het West-Brabants.

West-Brabants	Oost-Brabants
stopwoordje: ee	stopwoordje: war / wanne
geen h	umlaut
weglaten t in persoonsvorm 3 ^e pers. enkelv.	
weglaten r vóór een s of t	

Stadsdialecten

Een dialect van een stad is anders dan de dialecten van de omliggende dorpen. Eerder sprak men in de steden net als in de dorpen al dialect. Pas in de 19^e eeuw gaan de dialecten in de steden afwijken van de dialecten van het omliggende platteland.

Waarom:

- De burgers van de stad namen steeds meer het Standaardnederlands over (ook om zich af te zetten tegen de plattelandsdialecten);
- In die tijd groeiden de steden en nam de sociale gelaagdheid toe.

Juist die sociale gelaagdheid maakt het stadsdialect anders dan het dialect van de dorpen. Ook de notabelen van de stad spraken hun dialect, maar het echte stadsdialect is het dialect van de lagere sociale klassen. De stadsdialecten zijn dus eigenlijk ontstaan uit sociolecten.

Opvallend is ook dat in veel stadsdialecten (veel meer dan in de dorpsdialecten) woorden geleend zijn uit het Bargoens¹¹ zoals:

- jatten – stelen
- louloene – niet veel waard
- woutekiet – politiebureau

¹⁰ Riel – Dongen – Geertruidenberg

¹¹ Van oorsprong geheime boeventaal gebaseerd op het Jiddisch

Het Bergs

Het Bergs (*Berregs*) is het dialect van de stad Bergen op Zoom. Het behoort tot de Markiezaatse dialectgroep, die weer deel uitmaakt van de Noordwest-Brabantse onderverdeling van het Brabants.

Daardoor lijkt het zeer sterk op de andere dialecten uit het Markiezaat (waaronder het Antwerps stadsdialect), en in mindere mate op het Baronies. Er bestaat een scherpe grens met de Zeeuwse dialecten die men direct ten westen van Bergen op Zoom hoort, doch door de ligging van Bergen op Zoom aan de Oosterschelde heeft het dialect wel enkele Zeeuwse invloeden. Het belangrijkste verschil met andere Markiezaatse dialecten is de heldere *aa* in plaats van de elders gebruikelijke *ao*, en de *òò*-klank in plaats van het Brabantse *oa*. Deze

klanken zijn in het Brabants zeer ongebruikelijk. Een voorbeeld hiervan is *gaan* in plaats van *gaon*. Ook spreekt men een harde 'g', wat in de rest van Brabant ongebruikelijk is. Dit komt door de vele Hollandse invloeden die Bergen op Zoom als garnizoensstad heeft gekend. Andere kenmerken in de uitspraak van het Bergs zijn het onbruik van de 'h', zoals in *ond* (hond) of *uske* (huisje), wat men ook vaak in Vlaamse dialecten tegenkomt, en het aan elkaar plakken van persoonsvorm en werkwoord; 'dagge' (dat je), 'méénde da?' (meen je dat?), 'wazeede?' (wat zei je?), 'zumme' (zullen we) en 'akkem' (als ik hem). Qua werkwoordsvormen heeft het Bergs ook zo haar eigenaardigheden, zowel met betrekking tot de persoonsvormen als de vervoeging van werkwoorden.

Hans Heestermans omschrijft het Bergs als volgt:

Het Bergs dialect is het geheel van Bergse klanken, zinsintonatie, woorden, betekenissen, uitdrukkingen, zegswijzen, spreekwoorden, vaste verbindingen en grammaticale verschijnselen die afwijken van het Standaardnederlands. Sommige van die klanken, woorden enz. kunnen ook wel in andere dialecten voorkomen, maar niet in dezelfde combinatie als in het Bergs.

Het Bergs dialect nader bekeken.

Klank- en vormverschijnselen

a. Medeklinkers

1. Wegval h.

Het Bergs kent geen h in woorden die in et Standaardnederlands wel een h hebben:

ange, ond, okske, òòg'eid, Altere, ave

2. Wegval intervocalische d.

Meer dan in het gesproken Standaardnederlands, waar in plaats van rode, dode e.d. rooie en dooie kan worden gezegd, wordt de d tussen twee klinkers een j: kruijenier.

3. Wegval slot -t/d.

In de volgende, korte, eenlettergrepige woorden verdwijnt de t/d:

a (had), è (heeft), da (dat), di (dit), mè (met), wa (wat).

De vormen ik wor (word) en ik vin (vind) zijn te verklaren uit de hele werkwoordsvorm: worre en vinne (zie 7.).

4. Invoeging en toevoeging t/d.

In enkele gevallen wordt een d of een t aan een woord toegevoegd: enkeld, messchient, genogt; ook invoeging komt voor: dunder.

5. Wegval l.

In enige woorden die beginnen met al- verdwijnt de l: awwir (alweer), avvast (alvast), ammaal (allemaal); verder valt de l af in vuste (<veulste) en éémaal (helemaal).

6. Wegval n.

In enkele woorden is sprake van het verdwijnen van de n: inéés (ineens), aved (avond).

7. Gelijkmaking.

De combinaties -ld-, -md-, -nd-, -rd- en -lk- vertonen in bepaalde omstandigheden gelijkmaking:

-ld- > -ll- : schelden > schelle;

-md- > -mm- : hemdeke > emmeke;

-nd- > -nn- : vinden > vinne

-rd- > -rr- : worden > worre; aardappels > errepels;

-rd- > -dd- : verders > vedders;

-lk- > -kk- : zulke > zukke.

8. b > m; m > b; w > m

De medeklinkers b, m en w, die alle drie met de lippen worden gevormd, gaan in een paar woorden in een van de andere over:

b > m : karbonade > kerremenaaje

m > b : meteen > bedéén

w > m : we > me

b. Klinkers

1. Onbeklemtoonde klinkers.

Vrijwel alle klinkers in een niet-beklemtoonde lettergreep kunnen overgaan tot de toonloze e (zoals in mellek, kerrek).

NB De onbeklemtoonde ee en ie gaan soms over tot

i: dikkerasie, milledieke, illestiekske, dippeneere; dirregeere.

2. Beklemtoonde klinkers.

a > e : m.n. voor r gevolgd door m (soms door p): werrem, errem, derrem, errepels

aa > èè : m.n. voor r, al dan niet gevolgd door een medeklinker: dèèr, -èèr (zoals in sukkelèèr, engelèèr), kèèrs, lèèrs, mèèrt, pèèrd, pèèrs, stèèrt en verder nog in gèèf en kèès.

i > u : gunterwijd.

o > u : schup, sturrem, tupke, wurrem.

In sommige gevallen ook:

eu in plaats van lange o in: deur, meuge, meule

<u>eu</u> in plaats van lange <i>e</i>	in: <u>veul</u> , <u>speule</u>
<u>uu</u> in plaats van <u>ui</u>	in: <u>ruke</u> , <u>suker</u> , <u>duvel</u>
<u>uu</u> in plaats van <u>eu</u>	in: <u>juuk</u>
<u>ie</u> in plaats van <u>ij</u>	in: <u>Kiek-in-de-Pot</u>
<u>oe</u> in plaats van <u>ui</u>	in: <u>koeleke</u>

c. Verkorting

Verkorting van een lange klinker of tweeklank (ij, ei, ui, eu) vindt met name plaats als er op die lange klinker of tweeklank een dubbele medeklinker volgt (of: vroeger volgde) of voor m. Verkorting treedt vooral op bij verkleinvormen.

aa > a	aapje > <u>apke</u> , kraampje > <u>kramke</u> , jaartje > <u>jarke</u>
aa > e	laatst > <u>lest</u>
ee > i	geweest > <u>gewist</u> , kleertjes > <u>klirkes</u> , keertje > <u>kirke</u> , veertje > <u>virke</u>
èè > e	paardje > <u>perdje</u> ,
oe > o	bloem > <u>blom</u> , genoeg > <u>genog(t)</u> , moeten > <u>motte</u>
oo > o	komen > <u>komme</u> , oortje > <u>orke</u> , knoopje > <u>knopke</u>
ui > u	buikje > <u>bukske</u> , kruisje > <u>kruske</u> , duimpje > <u>dumke</u>
ij > e	krijg > <u>kreg</u> , blijf > <u>blef</u> , lijfje <u>lefke</u>
eu > u	neusje > <u>nuske</u> , deurtje > <u>durke</u> , kleurtje > <u>klurke</u>
ei > e	meisje > <u>meske</u>

Ook verkorting van eenlettergrepige woorden op r: maar > mar, naar > nar, voor > vor, weer > wir
Door de verkorting kunnen twee in het Standaardnederlands verschillende woorden in het Bergs gelijk van vorm worden:

apke = aapje of hapje
buske = buisje of busje

d. Verkleinvormen

De normale verkleinvorm is -ke: bloeske, boerke, boske, buske, danske, kapke, klupke.

Er zijn vier uitzonderingen:

1. Als het zelfstandig naamwoord op een -d, -t, -n of -aus/-ous eindigt, voorafgegaan door een lange klinker, of eindigt op -nd of -nt, voorafgegaan door een korte klinker, is de verkleinvorm -(t)je: dradje, bladje, andje, flutje, maantje, aantje, oentje, schoentje, tuintje, deuntje, ekket je (<hekkentje).
2. Eindigt het zelfstandig naamwoord op een -k of op -ng, dan is de verkleinvorm -ske: blokske, boekske, bakske, doekske, jurrekske, kettingske.
3. Eindigt het zelfstandig naamwoord op een -l, -r, -m of -n of op een -b, dan is de verkleinvorm -eke: billeke, manneke, torreke, kammeke, koeleke, kanneke, kribbeke, ribbeke.
4. Eindigt het woord op -nk of -g, voorafgegaan door een korte klinker, dan is de verkleinvorm -eske (en wordt nk > ng): bangeske (bankje), plangeske (plankje), bruggeske, ruggeske, weggeske.

e. Vervoeging

In het Bergs bestaat een groot aantal afwijkende vervoegingen van sterke en zwakke werkwoorden. Ook de werkwoorden hebben en zijn, hebben afwijkende vervoegingen.

NB 1 De vervoeging van de werkwoorden doen, gaan, staan, zijn wijken af. Deze werkwoorden hebben inde 1ste persoon enkelvoud van de onvoltooid tegenwoordige tijd dezelfde vorm als in het hele werkwoord: ik doen, ik gaan, ik slaan, ik staan, ik zien, ik zijn.

NB 2 Werkwoorden met een lange klinker hebben een afwijkende vervoeging. De 2de en 3de persoon enkelvoud van de onvoltooid tegenwoordige tijd van werkwoorden met een lange klinker hebben verkorting, de 1ste persoon enkelvoud heeft dat niet.

Geraadpleegde bronnen:

Bergs Woordenboek

Hans Heestermans

Dialectgenootschap De Berregse Kamer, 2014

Brabants, kwartaalblad over Brabantse taal

Persoonsnaamgeving in 'De Peelwerkers' van Antoon Coolen

Wim van Gompel

Stichting Brabants, 2016 jaargang 3 nr. 1

Cursus Venlogie II, taal en dialecten: de dialecten van Venlo

hoofdstuk 3: Geschiedenis van onze dialecten

lezing 3, 2014

Dat is andere taal, streektaalen en dialecten in Nederland

Rien van den Berg & Marc van Oostendorp

uitgeverij Unieboek / Het Spectrum, 2012

Dialectatlas van het Nederlands

Nicoline van der Sijs (red.)

uitgeverij Bert Bakker, 2011

Het Brabants Beschreven

Jos Swanenberg & Har Brok

uitgeverij Veerhuis, 2008

Taal in stad en land, West-Brabants

Hans Heestermans & Jan Stroop

SDU uitgevers & BNG-groep, 2002

websites:

Digitale Bibliotheek voor Nederlandse Letteren

Meertens Instituut

Wikipedia

www.dbnl.org

www.meertens.knaw.nl

www.nl.wikipedia.org

M17: BERGS DIALECT

DIALECTGENOOTSCHAP DE BERREGSE KAMER: JOOST GABRIELS

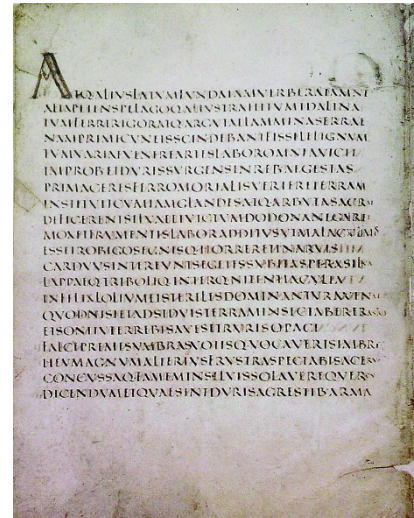
Les 2: Vastleggen van het Bergse dialect

Dialect is een spreektaal welke van persoon tot persoon wordt doorgegeven via “osmose”. Hierbij maakt men zich het dialect eigen door middel van imitatie. Helaas is de nationale trend er een van “dialectverlies”. Steeds minder jongeren komen in aanraking met het dialect als thuistaal en steeds minder ouderen spreken het. Wil men het dialect als cultureel erfgoed bewaren voor de volgende generatie, zijn er drie opties: het bewaren met behulp van audiofragmenten, het bewaren door middel van vastleggen in schrift, of een combinatie van beide. In deze les gaan we in op het vastleggen van een dialect in schrift en hoe dit voor het Bergse dialect is gedaan.

Het vastleggen van een spreektaal

Het vastleggen van een dialect is al iets heel ouds. Feitelijk is wat we nu als Standaardnederlands kennen een standaardisering van de dialecten van Holland. Immers, in Holland bevond zich in de Gouden Eeuw de politieke macht en de meeste grote schrijvers [4]. Het vastleggen van taal in schrift gaat echter nog veel verder terug. In de eerste vastleggingen werd gesproken taal als een eindeloze stroom klanken aaneen geregen en opgeschreven. Dit zogenaamde *Scriptura Continua* kon alleen maar gelezen worden door de tekst weer uit te spreken. Het lezen was zo een cognitief intensieve bezigheid.

Later werd lezen een stille bezigheid bij de introductie van spaties en interpunctie. Documenten werden steeds meer gebruikt voor vastlegging van officiële zaken en de geschreven taal werd steeds verder gestandaardiseerd. Echter, de eindeloze stroom van aan elkaar geregen klanken van scriptura continua van vroeger heeft veel gemeen met het dialect van vandaag.

Figuur 1 Scriptura Continua

Bij het vastleggen van een spreektaal in schrift leg je een tweetal zaken vast: de structuur en de semantiek. De structuur omvat de regels hoe de gesproken tekst geschreven (bv. zinsconstructies) en later weer uitgesproken dient te worden (klanken). De semantiek beschrijft wat men met woorden en zinnen bedoelt. In het Bergs woordenboek zijn ze beiden opgenomen. De klank en spellingsregels voorin het boek beschrijven de structuur en de woordenlijsten beschrijven de semantiek.

Het referentiekader

Het vastleggen van een dialect dient te gebeuren op een referentietaal. We beschrijven het dialect op deze manier door middel iets wat we al kennen. Hierbij geven we speciale aandacht aan de zaken die van de referentietaal afwijken. Zo kan men bijvoorbeeld een dialect beschrijven op basis van het Standaardnederlands of een speciale referentietaal. Het fonetisch vastleggen van een dialect maakt gebruik van zo'n speciale referentietaal. Het nadeel is dat, hoewel er geen onduidelijkheid meer kan ontstaan over de uitspraak, het teruglezen zeer lastig is.

TONES AND WORD ACCENTS

LEVEL		CONTOUR	
ẽ	or 7 Extra high	ẽ	or 7 Rising
é	7 High	ê	7 Falling
ē	7 Mid	ẽ	7 High rising
è	7 Low	ẽ	7 Low rising
ẽ	7 Extra low	ẽ	7 Rising-falling
↓	Downstep	↗	Global rise
↑	Upstep	↘	Global fall

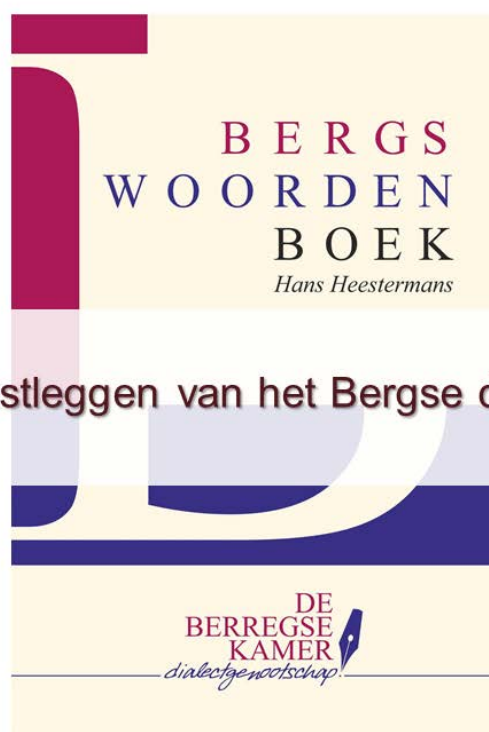
Figuur 2 Fonetische klanken

De in 1999 gepubliceerde referentiespelling Brabantse Dialecten was een ander voorbeeld van een speciale referentiespelling. Deze spelling, welke overigens geen eenheidsspelling wil zijn, voorziet in een verzameling klanken en bijbehorende afspraken welke gebruikt moeten kunnen worden om alle Brabantse dialecten op te schrijven. Het is aan de schrijver van het dialect om de juiste deelverzameling te gebruiken waarbij wordt aangeraden zo min mogelijk nieuwe tekens te introduceren en alles zo simpel mogelijk te houden.

Het Bergse dialect is in 1997, twee jaar voor het publiceren van de speciale referentiespelling, officieel vastgelegd door taalwetenschapper dr. Hans Heestermans in het Bergs woordenboek. Hij gebruikte daarvoor het Standaardnederlands als referentietaal. Dialectgenootschap De Berregse Kamer draagt het Bergs uit zoals is vastgelegd door Heestermans.

Referenties

- Nicholas Carr – The Shallows: What the Internet is Doing to Our Brains, W.W. Norton and Company, 2010
- “Hoe schrijf ik mijn dialect? Een referentiespelling voor alle Brabantse dialecten”, Uitgeverij Acco, 1e druk, 1999.
- Hans Heestermans, “Bergs Woordenboek”, Dialectgenootschap De Berregse Kamer, 3e druk, 2014.
- The International Phonetic Alphabet, geraadpleegd 8 augustus 2016, https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/e4/The_International_Phonetic_Alphabet_%28revised_to_2015%29.pdf
- Schrijftaal vs. spreektaal, Faculteit der Letteren, Rijksuniversiteit Groningen, odur.let.rug.nl/~hoeksema/divid-3.ppt, geraadpleegd 12 augustus 2016
- Woordenboek der Nederlandsche Taal, <http://gtb.inl.nl/>
- Van Dale woordenboeken, www.vandale.nl

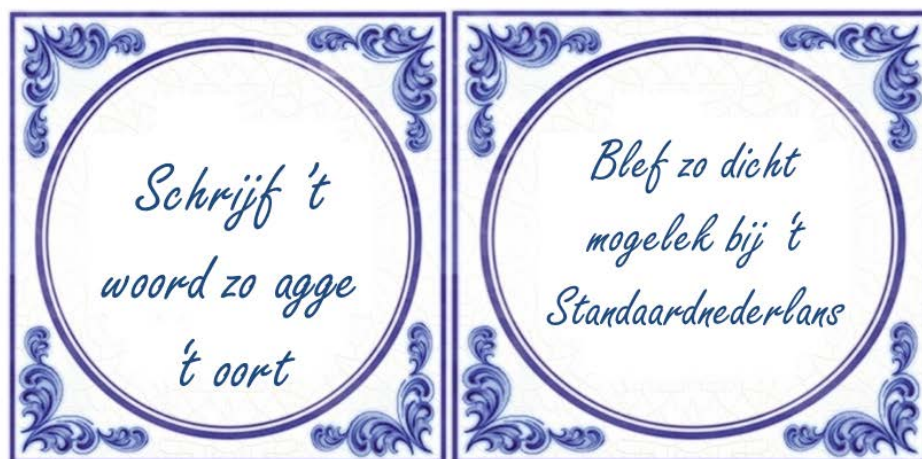
Het vastleggen van het Bergse dialect

Waarom vastleggen?

- Aanbieden van een eenduidige manier van het schrijven van het Berregs.
- Vastleggen en bewaren van het erfgoed in tijden van verdwijnen van dialect.

Het vastleggen van het Bergse dialect

- Het Berregs is vastgelegd met Standaardnederlands als referentiekader.
- Het Berregs is als taal “lui” in de zin dat het geen extra tekens/constructies introduceert als dat niet nodig is.
- Het Berregs is taalkundig heel “netjes” vastgelegd door Hans Heestermans (Nederlands taalwetenschapper)

Het vastleggen van het Bergse dialect

We onderscheiden 2 verschillende “routes”:

1. Van “gesproken Bergs” naar “geschreven Bergs”

“Ij zee tege n’ons oe t’ie gereeye was.”

2. Van het Nederlands naar “geschreven Bergs”

“Die meneer gaf een mooi feest”

“Die meneer gaf een mooi feest”

Die	meneer	gaf	een	mooi	feest
=	=	=	≠	=	≠
Die	meneer	gaf	‘n	mooi	féést

~~*“Die meneer gaf ‘n mooi féést”*~~

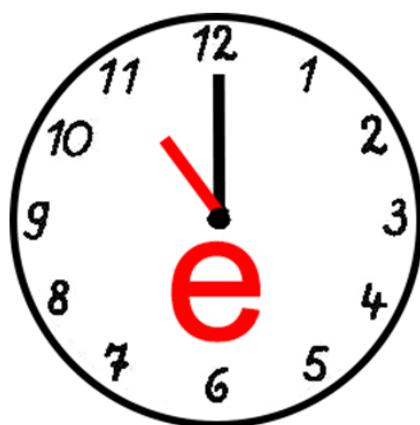
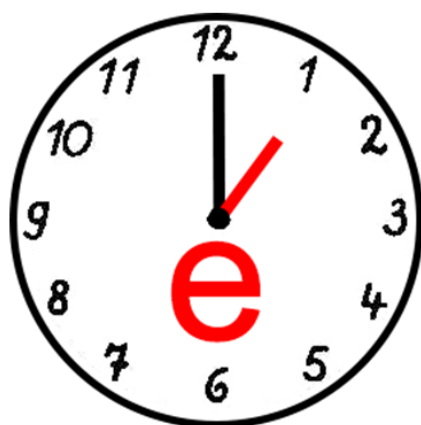
“Die meneer gaf ‘n gèèf féést”

alleen, alléén, allèèn

oop, òòp

mè

ée

- De **ée** gebruiken we om voor een woord met **ee** de afwijkende klank zoals in “meneer” aan te duiden.

Teen -> Téén

Feest -> Féést

- Wanneer het woord met deze klank in het Standaardnederlands geschreven wordt met **ee**, blijft dit zo. Meneer blijft Meneer.

ée

- Normaal in het Standaardnederlands wordt een **ee** klank in het meervoud met **e** geschreven.

Teen, Tenen

- Spreekt men in het Bergs echter het woord met **ée** uit, dan hanteren we **ée** in het meervoud.

Teen -> Téén

Tenen -> Tééne

èè

- De èè gebruiken we om voor een woord de afwijkende klank zoals in “there” aan te duiden.

Pèèrd, Kèèrs

- Dit komt voor bij woorden met een **aa** eindigend op –rd, –rt en –rs.

Paard -> Pèèrd, Kaars -> Kèèrs

èè

- Woorden met **aa** eindigend op –rd, –rt en –rs.
- Uitzonderingen:

Kaas -> Kèès

Gaaf -> Gèèf

Daar -> Dèèr

Molenaar -> Meulenèèr

Taart -> Taart

Bejaard -> Bejaard (be+jaar)

ee

- We schrijven gewoon ee, als de klank niet afwijkt van de klank in het Standaardnederlands.

Meneer

Peer

Speer

òò

- De òò gebruiken we om voor een woord met oo de afwijkende klank zoals in “garderobe” aan te duiden.

Brood -> Bròòd

Rook -> Ròòk

òò

- Het is in het algemeen zo dat woorden die in het Standaardnederlands al een bepaalde klank hebben, niet hoeven te worden veranderd.
- Mooi en Gooi blijven Mooi en Gooi omdat de **oo** klank al uitgesproken wordt als in garderobe.
- Zo schrijf je Mooi met een *i* en niet met een *j* omdat de *i* in het Standaardnederlands ook uitgesproken wordt als een *j*.

òò

- Wanneer spreek je uit **oo** en wanneer **òò**?
- In de Berregse klassieker: “ ’k oop op ‘n òòp vollek” zien we een keer **oo** en een keer **òò**.
- Dit heeft te maken met de oorsprong van de woorden.

hopen (ww) -> hoffen(Duits)

hopen (zn) -> haufen (Duits)

è

- De è wordt gebruikt om een klemtoon aan te geven en de uitspraak te verduidelijken.
- Voorbeeld:

Medel vs. Medèl

met -> mè

hij heeft -> ij è

Sjwa

De wegval-h

D wordt J

Mar en Maar

sjwa

- De sjwa is de stomme e klank als in dee
- De sjwa komt voor in 5 gevallen:
 1. Onbeklemtoonde klinkers
 2. Achtervoegsel –lijk
 3. Achtervoegsel –ig
 4. Onbeklemtoonde overgangsklank
 5. Apostrof woorden

Onbeklemtoonde klinkers

- Bijna alle klinkers (a, aa, o, oo, ee, oe, ie, i, uu) kunnen in onbeklemtoonde lettergrepen overgaan in een sjwa

papiertje

muziek

kontant

moment

pepierke

meziek

ketant

mement

Achtersvoegsel –lijk

- Wanneer we in het Standaardnederlands – lijk schrijven, is dit eigenlijk een stomme e en daarom gebruiken we de sjwa:

Eerlijk -> Eerlek

Dadelijk -> Dalelek

Achtersvoegsel –ig

- Wanneer we in het Standaardnederlands – ig schrijven, is dit eigenlijk een stomme e en daarom gebruiken we de sjwa:

Aardig -> Aardeg

Armoedig -> Erremoejeg

Onbeklemtoonde overgangsklank

- In een onbeklemtoonde overgangs-klank tussen

r en f	r en k	r en m
l en f	l en k	l en m

- spreeken we een stomme e uit. In het Berregs schrijven we die dan ook:

durf	durref	elf	ellef
werk	werrek	warm	werrem

- Let erop dat de medeklinker voor de sjwa verdubbelt.

Apostrof woorden

- Wanneer in het Standaardnederlands een apostrof geschreven wordt voor een sjwa klank, doen we dat in het Berregs ook:

een	->	'n
het	->	't
mijn	->	m'n
haar	->	d'r
zijn	->	z'n / z'nne

Geen elluf, maar ellef

- Waarom geen ut, errug, etc? Je hoort toch de u?
- In het Berregs blijven we zo dicht mogelijk bij het Standaardnederlands
- Daarom, omdat deze klanken sjwa's ofwel stomme e klanken zijn schrijven we ze in het Berregs met een e (of ' in het geval van 't)
- Dus: elf -> ellef (en niet elluf)

De wegval-h

- Het Berregs kent geen **h**. Deze verdwijnt
- Vooraan een woord

hij -> ij haven -> ave hond -> ond

- Als in een woord of samenvoeging (vervangen door een apostrof)

ophalen -> op'ale (niet opalen)
huishouden -> uis'ouwe

D wordt J

- In het Berregs wordt vaak een **j** gebruikt in plaats van een **d**

rode -> ròò**j**e

kruidenier -> krui**j**enier

rijden -> rij**j**e (dubbel j)

- Uitgezonderd woorden eindigd op ee-klank

Hij deed -> i**j** dee

(maar wel: zij deden -> ze dee**j**e)

Mar en Maar

- In het Berregs zeggen we eigenlijk altijd mar en nar voor maar en naar.
- Behalve als we er nadruk op willen leggen.

ij bleef **mar** doorgaan

g'è gelijk or, **maar** 'k wis niet beter

ze ging **nar** de stad toe

naar 't ete, eerst afwasse

Overgangsklanken en samenvoegingen

Overgangsklanken

- Klinkerbotsing kan optreden tussen woorden eindigend en beginnend met een klinker.

gròòte **e**n kleine me **e**bbe

- Bij een klinkerbotsing, “plakt” men overgangsklank aan het tweede woord met een apostrof.

Overgangsklanken

gròòte **e**n kleine

me **e**bbe

de **e** ond

ga **t**

de **a**nd

oe **i**st

gròòte **n'**en kleine

me **n'**ebbe

de **n'**ond

ga **d'**t

d'**a**nd

oe **w'**ist

De n'ond of d'n ond

- De n'ond en d'n ond (van “den hond”) worden bijna hetzelfde uitgesproken.
- Taalkundig is het terug te voeren op het woordgeslacht in combinatie met de betekenis.

d'n ond (van “den hond” zou kunnen)

m'n eigen vs. me n'eige

m'n ouwe vs. me n'ouwe

- Daarom is “de n'ond” de veilige voorkeursspelling (maar d'n ond niet perse fout, mits het de betekenis niet verandert)

Samenvoegingen

- Werkwoordsvormen gevolgd door persoonlijk voornaamwoord: (i)k, de degij, ge, ie, ij, zij, ze, me, gij, zullie, kunnen worden samengevoegd:

heb jij ook	eddok
heb jij	edde
heeft hij	ettie
heeft dat	etta
hadden we	addeme
blijft hij	bleftie
wat heb je	wa d'edde
dat wij	damme
je hebt er	getter

Andere samenvoegingen

Soms zien we ook andere samenvoegingen, bv.

zou'k magge beginne?

Dit wordt uitgesproken als 1 lettergreep: “zouk”.

De voorkeursspelling is om dit als 1 woord te schrijven met een apostrof op de plek van de klinker in het 2e woord.

zou ik	->	zou'k	
ze had	->	ze ad	-> z'ad

M17: BERGS DIALECT

DIALECTGENOOTSCHAP DE BERREGSE KAMER: BRIGIT BAKX

Les 3: Dialecten van de Brabantse Wal.

Inleiding

'Et is toch wèèrd ééj?

Alle waor naor z'n geld!

't Ouw as 'n kram in 't slik.

Oep aandermaans genaoj leeve.

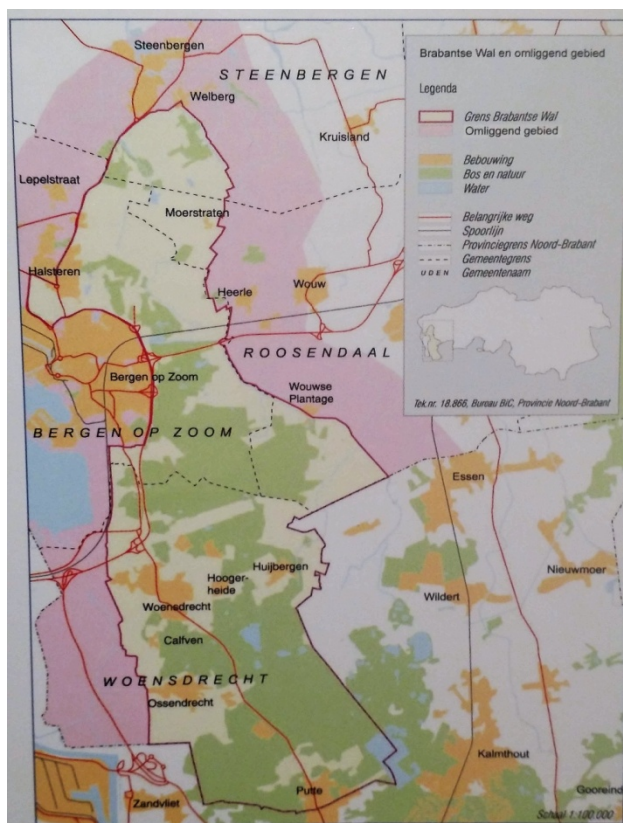
IJ zoot zoowmar te ziete en zij loog zoowmar te liege. Da zoog iek, wur.

Ge moet niej zoowveul bewèèn maoke, gaaj.

Dit zijn zinneces uit de mooie dialecten van de Brabantse Wal. Van Steenberghe naar Putte.
We hebben de afgelopen week al veel gehoord over 't ontstaan van taal en over de dialecten.
Wat gaan we vanavond doen? Vanavond gaan we het hebben over de dialecten van de Brabantse Wal.

Wat is de Brabantse Wal?

Voor we het gaan hebben over de dialecten van dit gebied, moeten we het eerst hebben over de Brabantse Wal zelf. Waar praten we over als we het hebben over dit unieke stuk Nederland?

De Brabantse Wal

De Brabantse Wal

In het boek *Ontdek de Brabantse Wal* wordt er, om hem te omschrijven, een mooie vergelijking gemaakt; 'Het lijkt of er met een reuzenkam een scheiding door het landschap is getrokken met, in het midden, de van zuid naar noord lopende steilrand. Als je op deze steilrand staat zie je aan de oostelijke kant de golfing van bossen en heide van het hoger gelegen deel en aan de westelijke kant het lager gelegen, uitgestrekte, open platte polderlandschap.

We vinden hier, op korte afstand van elkaar, grote verschillen in grondsoorten, bodems, vegetatie en waterkwaliteit. Uniek in Nederland.

Geologisch gezien begint de Brabantse Wal in België, als een uitloper van het Kempisch plateau.

Als we de grens overgaan vanuit België naar Nederland spreken we van De Brabantse Wal.

Het hoogste punt is op De Bunt, op de grens van Ossendrecht en Hoogerheide (+21,4 meter NAP).

Bij de meeste mensen zijn:

De Rijzende weg in Woensdrecht (+13,7 meter NAP),

De Kraaienbergen en Kijk in de Pot in Bergen op Zoom (resp. +12,5 meter en +10 meter NAP)

De Spinolaberg en de Dorpsstraat in Halsteren (+10 meter NAP) bekend.

Ten Noorden van Halsteren gaat de steilrand verder dalen; De Bremberg (+8,2 meter NAP) en Kijkuit (+6,5 meter NAP) tot de Kladde (+2,5 meter NAP).

Bij Steenberghe houdt de steilrand op te bestaan. Bij Koeveiling (Steenbergen) is het markante hoogteverschil verdwenen. We zijn nu, vanaf de Belgische grens gemeten zo'n 25 km noordelijker.

Tot zover het geologische aspect van de Brabantse Wal.

Sfeerverschil

Niet alleen de landschappen verschillen aan weerszijden van de steilrand, maar ook de sfeer.

De contrasten zijn sterk; Hollandse invloed in het noorden, Brabantse sferen in het oosten, Vlaamse invloed in het zuiden en Zeeuwse invloed in het westen.

In het noorden van de Brabantse Wal wordt de Hollandse invloed merkbaar. Dat hoor je al in de namen van de polders boven Steenberghe; Nassaupolder, Koningsoordpolder en Prinslandse polder. Oranjegezinde namen. De protestante kerken komen dominant in beeld.

Koepelkerk Willemstad

In Willemstad, aan het Hollands Diep op de grens van Brabant en Holland vindt men de oudste protestantse kerk van Nederland (Koepelkerk 1607).

In het oosten golft het dekzandlandschap. Het is doorsneden met beekdalen en dát is dan weer puur Brabants.

Markt Wouw

Als je naar Wouw kijkt met het groene marktplein, de kerk, het raadhuis en de dorpspomp, dan zou je je wanen in Midden- of Oost-Brabant.

Het zuiden. De Vlaamse invloed is het sterkst in Putte, op de grens van België en Nederland. Er is een Nederlands Putte en een Belgisch Putte.

De invloed van Vlaanderen op de Brabantse Wal is al oud. De eerste turfstekers die de moerassen op en langs de wal ontgonnen waren Vlamingen.

De Groote Meer

Veel landgoederen op de Brabantse Wal zijn nog steeds (deels) in Vlaams eigendom: Dassenberg (Steenbergen), Wouwse Plantage (Roosendaal), Groote Meer (Ossendrecht), Puts Moer (Putte).

polderlandschap gezien vanaf Woensdrecht

Hoe westelijker je gaat, des te Zeeuwer wordt de sfeer. Zand wordt klei, katholicisme wordt protestantisme, rommeligheid wordt rechtlijnigheid.

Bergen op Zoom vormt een status aparte.

Stadhuis Bergen op Zoom

Het is niet Hollands, maar ook niet echt Brabants. Het heeft iets Zeeuws en nog duidelijker, iets Vlaams.

Dialecten.

We hebben al een afwisseling gezien in landschap en in sfeer.

Is de taal ook bijzonder in dit gebied?

Om dat te ontdekken moeten we kijken naar een derde aspect; de geschiedenis.

West-Brabant was op het einde van de 16^e eeuw bijna zijn gehele (oorspronkelijke) bevolking kwijt.

Hoe kwam dat?

Dat kwam omdat West-Brabant tientallen jaren in de frontlinie lag tijdens de 80-jarige oorlog (1568-1648).

De bevolking was door het geweld van de oorlog hetzij omgebracht, hetzij verbannen of gevlucht (met name naar Holland en de Zeeuwse eilanden), hetzij omgekomen door ontbering en ziekte (o.a. de pest).

Dat heeft grote invloed gehad op de dialecten.

Vóór deze roerige periode was het dialect in deze streken sinds de middeleeuwen niet veel veranderd.

Het gebied raakte natuurlijk opnieuw bevolkt. Voornamelijk door mensen uit de Antwerpse Kempen. Zij kwamen de woeste zandgronden ontginnen, bosbouw plegen of zochten om geloofsredenen hier hun heil.

Hun oorsprong lag veel dichterbij het Antwerpse cultuurcentrum.

De West-Brabantse dialecten hebben veel meer overeenkomsten met de Antwerpse dialecten dan die van Oost-Brabant.

Er is overigens nog een ander taalgebied dat zijn invloed op de dialecten van West-Brabant heeft gehad. Dat is het Hollandse taalgebied. Het ligt ten noorden van de Brabantse Wal.

We praten dan over de Westhoek met plaatsen als Willemstad, Fijnaart en Dinteloord.

De rijke boeren en landeigenaars waren vooral Hollanders.

De landarbeiders kwamen van de Brabantse zandstreken en zullen oorspronkelijk Brabants hebben gesproken. Maar zij pasten hun taal geleidelijk aan aan die van hun bazen. Het Hollands ging je terughoren in de dialecten in deze streek, want ‘wiens brood men eet, wiens klank men spreekt.’

Een mooi voorbeeld van verhollandsing is het gebruik van ‘jij’ in Steenbergen. Oorspronkelijk moet hier ‘gij’ gebruikt zijn.

Na de 80-jarige oorlog komt het oude West-Brabants dus steeds meer onder Hollandse invloed.

Dat is ook het geval met het dialect van Bergen op Zoom, maar door andere oorzaken.

Bergen op Zoom is eeuwenlang een belangrijke garnizoensstad geweest, met uitsluitend Hollandse bevelhebbers.

Ook via de belangrijke haven van Bergen op Zoom zijn veel Hollandse invloeden op de taal binnengekomen.

Alle afwijkingen die het Bergs vertoont t.o.v. de overige West-Brabantse dialecten hebben we te danken aan die Hollanders, daarover is geen twijfel.

De omringende dorpen hebben overigens weinig van de ‘deftige’ Bergenaren overgenomen.

Vandaar dat er in de dialecten van West-Brabant tot en met Breda veel overeenkomsten zijn, met uitzondering van de Westhoek en van Bergen op Zoom. Toch horen die gebieden ook tot de West-Brabantse dialecten, als men in grote lijnen het Nederlandse taalgebied bekijkt.

Dialecten van de Brabantse Wal

We kunnen niet elk dialect van de Brabantse Wal onder de loep nemen. Waar we vanavond vooral naar kijken zijn de dialecten van Steenbergen (S) in het noorden van de Brabantse Wal, Halsteren (H) ten noorden van Bergen op Zoom, het Bergs (B) en dialecten van de Gemeente Woensdrecht, het Zuidkwartier (Zkw) ten zuiden van BoZ.

Hoe verhouden de dialecten zich onderling in dit gebied en in vergelijking met het Bergs dialect. Wat zijn verschillen en wat zijn overeenkomsten.

De grenzen van de Brabantse Wal

De Brabantse Wal is omsloten door andere gebieden van West-Brabant en Zeeland. In het noorden de Westhoek, in het zuiden de landsgrens, in het oosten Roosendaal en in het westen Zeeland.

Het westen, de grens met Zeeland

In het westen ligt de grens met de Zeeuwse dialecten. Het is een heel ander dialect.

Toch zijn er aanwijzingen dat Zeeland en West-Brabant een taalkundige band gehad hebben. Zo zijn (of waren) er woorden die alleen in het West-Brabants en Zeeuws voorkwamen en nergens anders:

stouw, een groep dieren bijv. *een stouw koeien*
vost voor de wreef van de voet.

Er is nog een ander bewijs dat die band bestaan heeft. Het wordt bewezen door gedeeltes van plaatsnamen die in beide gebieden voorkomen. Plaatsnamen zijn meestal heel oud en ze bewaren ook vaak woord- en klankelementen die in de levende taal allang verdwenen zijn.

Een voorbeeld van zo'n toponymisch element is *drecht* (ook *dracht/tricht*, doorwaadbare plaats) dat we kennen in *Ossendrecht*, *Woensdrecht*, *Berendrecht*, de *Heendrecht* (oorspronkelijke naam voor de Eendracht) en het Zeeuwse *Drecht*, een veldnaam onder Biezelinge.

Een nog duidelijker voorbeeld is het woorddeel *-nis* of *-nes* (=buitendijks land, moerassig land) dat in Oost-Brabant onbekend is. *Nispen*, *Stavenisse*, *Hildernisse*, *Scherpenisse*, *Renesse*, *Nisse* (op Zuid-Beveland).

Wat valt op als we de Zeeuwse dialecten vergelijken met die van West-Brabant?

Overeenkomst

In geen van de dialecten van de Brabantse Wal wordt de **h** uitgesproken aan het begin, of in het woord, net als in het Zeeuws:

ond (*hond*)

uis (*huis*)

oksel'aar (*okselhaar*)

Verschil

Eén gròt verschil, de *ie* ten opzichte van de *ij/ei*.

Zeeuws: de *diek*. Brabants: de *dijk*

Onder invloed van Antwerpen

De taalkundige verbondenheid tussen de steden en dorpen van de Brabantse Wal wordt gedeeld door de gezamenlijke geschiedenis. De 80-jarige oorlog heeft dat zo bepaald.

De Brabantse Wal bleef gedurende die oorlog in taalontwikkeling onder invloed van Antwerpen, terwijl Zeeland daarvan werd afgesneden. Vooral Bergen op Zoom en Antwerpen waren intensief met elkaar betrokken en dat wierp zijn vruchten natuurlijk ook af op de omgeving van Bergen op Zoom.

Diftongering

De belangrijkste van die Antwerpse taalvernieuwingen bestaat eruit dat lange éénklanken (lange monoftongen) gaandeweg werden uitgesproken als tweeklanken.

Dit verschijnsel heet **diftongering**.

Zo'n lange éénklank is bijvoorbeeld de *ie* die in Zeeland gesproken wordt in *diek*, *kiesen*, *mien*, *kriegen*, *wien*, enzovoorts.

De *ie*-uitspraak van de klank was vroeger in het hele taalgebied de enig voorkomende. Ook in West-Brabant. Denk maar aan het oude Kiek-in-de-Pot in Bergen op Zoom.

Die lange *ie* ging klinken als *ei*. We kennen hem nu als de *lange ij*.

Wat is hiervan de oorzaak?

Mensen met aanzien gingen de *ie* uitspreken als *ei*. Dat waren in die tijd de gegoede Antwerpse stedelingen, de Sinjoren. De nieuwe uitspraak kreeg daardoor prestige en werd nagevolgd door iedereen die zich wilde verbeteren, iedereen dus. Het succes in Antwerpen breidde zich verder uit over de wijde en wijdere omgeving.

Bij de lange *uu* was het precies hetzelfde. Dezelfde articulatie die *ie* in *ei* deed veranderen, veranderde de *uu* in de tweeklank *ui*: *(h)uus* werd *(h)uis*, *uut* werd *uit*.

Kun je zoiets bewijzen? Ja, bewijs dat diftongering vanuit Antwerpen naar het noorden trok vindt men in overgeleverde teksten uit de 15^e eeuw. Daar leest men de *ui* en de *ei*.

In het West-Brabantse vinden we die geschreven klanken pas in de 17^e eeuw. Dat wil niet zeggen dat ze toen pas zo werden uitgesproken. Aanpassingen in het schrift gaan veel langzamer dan het gesproken woord.

Dat zie je nu nog. Steeds meer ‘beschaafd’ sprekende Nederlanders zeggen *blaaif baai maai*, maar we schrijven nog steeds *blijf bij mij* en dat zal niet gauw veranderen.

Religieuze barrière

De begrenzing van de diftongering van de *ie>ei* en *uu>ui* loopt in de regio Zeeland-Brabantse Wal bij alle woorden langs dezelfde lijn. Dat moet een verklaring hebben.

We hebben de 80-jarige oorlog al genoemd. De twee streken werden van elkaar gescheiden door een politieke en militaire situatie. West-Brabant werd ‘gevoed’ vanuit Antwerpen en niet meer vanuit Zeeland.

Na de Vrede van Munster, toen fysiek contact weer mogelijk werd, bleken de twee gemeenschappen echter totaal van elkaar vervreemd. De Zeeuw was protestants geworden, de Brabander was katholiek gebleven. Het was een religieuze barrière die net zo effectief bleek als een ijzeren gordijn; men bleef strikt gescheiden, ook in taal.

Meer Antwerpse invloeden

Er zijn nog meer nieuwe taalverschijnselen uit het Antwerps overgenomen:

Zo is er de uitspraak *ie* voor de Nederlandse *i* in:

wit > *wiet*

wisselen > *wiesselen*

en vooral in de woorden als

kind > *kiend*

winter > *wienter*

splinter > *splinter*

dingen > *diengen*

tintelen > *tientelen*

In Bergen op Zoom en Steenbergen ziet men dit taalverschijnsel niet.

Iets dergelijks doet zich voor bij de *u*, als in *Putte*, dat ter plaatse *Puut* heet.

Ook de vormen *de*, *gij* en *degij* van het persoonlijk voornaamwoord van de tweede persoon zijn Antwerps-Brabants.

Komde? of, met nadruk *komde gij?* (Niet in het S)

Het verkleinwoord op *-ke* hoort ook bij het Antwerps-Brabantse (fietske, kommeke), alhoewel je dat ook hoort in Oost-Brabant.

Al met al zijn de taalelementen die de West-Brabantse dialecten aan het Antwerps ontleend, of met het Antwerps gemeen hebben, erg talrijk. Taalkundigen zijn daarom geneigd eerder het Wést-Brabants als typisch Brabants te beschouwen dan het Oost-Brabants. Antwerpen behoorde immers, met Brussel, tot de belangrijkste steden van het Hertogdom Brabant. Het Antwerps is dan ook het Brabants van het

zuiverste soort en gebieden die veel Antwerps in hun taal hebben, zijn dus Brabantser dan gebieden die dat minder hebben.

Wat wel grappig is, is dat de landsgrens tevens de taalgrens is voor bepaalde taalverschijnselen, terwijl je dat niet zou verwachten.

<i>Nederland</i>	<i>Belgie</i>
Spijkerbroek	Jeans
DOKter	DokTOOR
Drie	Draai

Conclusie: **De zuidgrens** van het West-Brabants en in ons geval de Brabantse Wal, is de staatsgrens, versterkt door een paar taalkundige grenzen.

De noordgrens loopt bij het gebied rond Steenberg, daar waar de glooiing in het landschap ophoudt.

De klinkers

Dialecten verschillen het meest van elkaar door hun spraakklanken en dan nog het meest door de klinkers. Dat zie je zeker terug in de dialecten van de Brabantse Wal.

Korte of lange *a*

In het algemeen hebben de dialecten van de Brabantse Wal een korte of lange *a* vóór een *r* met een medeklinker erachter, waar het StN en het Bergs een *è* hebben.

werk > *waarek* / *werrek* (B)

berg > *barg/baareg* (ook *Baarege* voor BoZ) / *berreg* (B)

Bij arm en warm zien we het volgende:

arm > *aarem* / *errem* (B)

warm > *waarem* / *werrem* (B)

varken > *vaareke* / *vaarke* (H) / *verreke* (B,S)

In alle dialecten hebben we *mart* voor markt.

De lange *aa* in open lettergrepen

De lange *aa* in open lettergrepen wordt vrijwel overal ***ao***;

maoken, laoten, waoter, gaon, slaopen. In het Bergs horen we daar een *aa*.

De lange *aa* in gesloten lettergrepen

De lange *aa* in gesloten lettergrepen is in het hele gebied vaak *èè*:

stèèrt, wèèrd, kèèrs, kèès, gèèf. In Bergen op Zoom zien we deze klank ook bij daar > *dèèr*. Op de Brabantse Wal hoor je daarvoor *daor*.

De korte *o* in gesloten lettergrepen

In B wordt het een *u*:

dorp > *durrep*

orgel > *urregel*

Op de rest van de Brabantse Wal wordt het *ö*:

dorp > *dörp*

orgel > *örregel*

De lange *oo* is *eu*:

door > *deur*

zoon > *zeun*

mogen > *meuge*

molen > *meule*

De korte *i*

In woorden waar de *i* gevolgd wordt door een *n* en nog een medeklinker wordt *ie*.

De *i* is in grote delen van de Brabantse Wal *ie* geworden, vooral ten zuiden van BoZ.

kind > *kiend*

winter > *wienter*

wind > *wiend*

tintelen > *tientelen*

drinken > *drienken*. In B/St vindt men deze klank niet. In H hoor je de *ie* klank nog bij de oudere generaties.

Korte klinkers voor *-nd*, *-ns*, *-nk*, *-mp* worden lang:

land > *laand*

Frans > *Fraans*

mens > *mèèns*

lamp > *laamp* enz.

In B hoor je deze klank niet.

Uitzonderingen

De verandering van de uitspraak is niet bij alle woorden even snel verlopen. Er zijn soms per plaats verschillen. In het hart van de Brabantse Wal komt een aantal woorden voor waarvan we verwachtten dat ze met alle andere woorden zouden zijn veranderd. Dat is niet gebeurd. *Spieker*, *kwielen*, *stiel* (=beroep), *mieter* (=houtworm, hetzelfde woord als mijt) hebben hun oorspronkelijke klinker behouden.

Een groepje uitzonderingen dat de *uu* verandert in *ui* vormen ruken, suker, muken (van muiken= broeien, dreigen, veinsen).

De allerbelangrijkste invloed vanuit het zuiden betrof de uitspraak van de *lange ij*, die oorspronkelijk klonk als *ie*, zoals in *bijzonder*.

In Antwerpen is de uitspraak *ie* veranderd in *ei*, zodat op zeker moment de korte en de lange *ij* identiek waren geworden. Dat kun je aan onze spelling niet zien. Je moet uit je hoofd leren hoe woorden geschreven moeten worden.

Toen de eerste stap eenmaal gezet was, *ie* > *ei*, is de uitspraak van de *ei*'s nog verder veranderd.

Ook op de Brabantse Wal horen we verschillen.

Rond Bergen op Zoom is het bij die *ei*-uitspraak gebleven, maar iets oostelijker en zuidelijker, bijv. in de gemeente Woensdrecht, horen we een uitspraak die in de buurt van de *èè* komt; *blèèven*, *tèèd*, *klèèn*.

Gaan we noordelijker, naar de Westhoek, dan is de Hollandse uitspraak *aai* over komen waaïen; *blaaïven*, *taaid*, *klaain*. Maar dan zijn we de Brabantse Wal al af.

De oe is veranderd in uu

Er zijn in het West-Brabants en dus op de Brabantse Wal nog een aantal kenmerkende klinkerveranderingen. De *oe* veranderde in *uu*, alsof er een umlaut op is gezet.

voelen > *vule*

zoeken > *zuke*

wroeten > *wrute*

broeden > *bruuje*

broer > *bruur*

groeien > *gruuie*

groen > *gruun*

In het Bergs zien we deze klinkerverandering niet.

De verkorting

Op de Brabantse Wal ziet men nog een andere klankverandering en dat is de verkorting.

Voorbeeld: de werkwoordsvorm *kijk*, luidt normaal: *ik kijk*.

Als deze lettergreep verlengd wordt doordat er de uitgang *t* achter komt, wordt de klinker verkort: *ze kekt*.

Echter: niet in het meervoud, want dan krijg je twee lettergrepen: *wij kijke*.

De regel lijkt een compensatieregels die ervoor zorgt dat de lettergreep een maximale tijdsduur heeft.

Wat er op de ene plaats bijkomt, moet er ergens anders weer af.

ik speul *ij spult / spölt*

ik blijf *ze bleft*

De verkorting gaat ook door als de *t* verdwenen is

ik krijg niks *ij kreg niks*

ik blijf nie *ij blef nie*

Ook als er een achtervoegsel achter een woord komt, treedt er een verkorting op, mits het achtervoegsel met een medeklinker begint;

fluit *flutje / flötje*

stèèrt *stertje*

boer *boerke (kort)*

baos/baas *bòske / baske*

beschuit *beschötje (Zkw)*

duim *dumke*

buik *bukske / bökske*

krijt *krètje (H)*

Stijgende diftongen

De diftong is een tweeklank, bijv. *ei*, *ou*, *ui*.

In het StN ligt de klemtoon op het eerste deel: *Ei*, *Ou*, *Ui*.

Een stijgende diftong is een tweeklank waarbij de klemtoon op het tweede deel ligt.

Vooral in het Zuidkwartier, de gemeente Woensdrecht dus, zien we de stijgende diftongen nog volop in de dialecten. Zo dus: *jII* (met de verlengde *i* van *pit*)

teen > *tjIIIn*, (*tjêên*)

steen > *stjIIIn*, (*stjêên*)

tekenen > *tjIIkenen*, (*tjêêkene*)

een > *jIIIn*, (*jêên*)

Bij de *oo* hetzelfde verhaal. Er zijn twee groepen woorden: die met de stijgende diftong *wOO*:

oom > *wOOm*

lopen > *lwOOpe*

ogen > *wOOge*

poten > *pwOOte*

kolen > *kwOOle*

Daarnaast heb je woorden met de lange klinker *oo*: *koken*, *stoken*, *open*, *over*, enzovoorts. *KwOOlen* die je moet *koken* en *kolen* die je moet *stoken*.

De stijgende diftongen verdwijnen in snel tempo. Ze zijn exclusief en qua articulatie nogal complex, ze bestaan immers uit twee elementen en ze behoren tegelijk tot de kenmerken waarmee het Woensdrechts het meest afwijkt van andere dialecten. De oude stijgende diftongen veranderen naar gewone diftongen, met de nadruk op het eerste deel: *jII* wordt *ie-ee* en *wOO* wordt *oe-oo*. De klinker in *oom* blijft dus nog wel afwijken van de andere *oo*, maar is niet langer meer *wOOm* Jan, maar *oe-oom* Jan.

Medeklinkers

We beginnen met de *r*, de belangrijkste medeklinker die er bestaat.

Er bestaan heel wat soorten *r*.

Op de Brabantse Wal wordt de *r* meestal met de tongpunt geproduceerd, behalve in Bergen op Zoom. Het Bergs heeft als enige een andere *r*, de *schar-r* of *brouw-r*.

Een ander aspect aan de *r* is dat hij veel invloed uitoefent op de klinker die eraan vooraf gaat.

Een derde aspect is dat de *r* makkelijk verdwijnt, waarschijnlijk doordat hij toch lastig is te articuleren.

Kinderen hebben met het leren van de *r* de meeste moeite.

Problemen met de uitspraak van de *r* worden makkelijk en vaak omzeild door tussen *r* en medeklinker een klinkertje in te lassen:

kerk wordt *kerrek*

verf wordt *verref* / *vaaref*

werf wordt *werref* / *waaref*

Is dat onmogelijk dan loopt de *r* gevaar weggelaten te worden. Dat gebeurt als de *r* gevolgd wordt door bijvoorbeeld een medeklinker die op dezelfde manier wordt gevormd in de mond en die aangehouden wordt, de *s*.

kerstmis wordt *kesmes* (*H*) / *kessemus* (*W*) / *kersemes* (*B*)

Ook in onbeklemtoonde lettergrepen wordt de *r* weleens onhoorbaar. *Vergete* > *vegete*

Soms komt er een *r* bij. (Dit zie je vaker in een taalsysteem; als ergens een element verdwijnt, duikt dat op andere plaatsen weer op.)

Konijn wordt *kernijn*

Stamijn (vergiëet) wordt *stermijn* / *stremijn* (*H*) / *stremien*, *sermijn* (*B*)

Ook andere medeklinkers vertonen dit patroon. Kijk bijvoorbeeld naar de *t*.
Afval van *d/t* vinden we bij *da, di, nie, altijd* en ook na werkwoordsvormen als er een woord met medeklinker op volgt:
Ze val mee
Ge zul Kees wel kenne

Een geval op zich is hemd, dat zijn *d* (eigenlijk *t*) verloren heeft met als resultaat (*h*)*em*.
(Ammedemmenemmenemmedemme)

Bij andere woorden verschijnt de *d* of *t* weer:
lever > levert /lêêverd (Zkw)/ leeverd (H)
enkel > enkelt
genog > genogt

Elkaars Spiegelbeeld

Sommige medeklinkers zijn elkaars spiegelbeeld:

De **b** > **m**

Karbonade wordt *karremenaaje* (*kerremenaaje B*)

Nu het omgekeerde: **m** > **b**

meteen > bedjêême (Zkw)
bedéén, medéén (B), gelijk (H), gelijk (S)

w > **m**

we komen > me komme
wie we daar hebben > wieme dèèr emme/ebbe (B).
wieme daor emme (H, Zkw)

b > **m** hebben > *emme*

w > **b**

welja > bèja, belja (B)
beljaot, beljot, beljaot (Zkw)
bij jaot, beljaot, bejaot, beljao (H)
jaot (St)

welnee > bènunt (B)
belneent, beneunt (H)
belnjêênt (Zkw)
nut (St)

de **d** tussen twee klinkers is **r** geworden
vanmiddag > vanmirreget (B)
vammirged, vandemirget (H)
smiereges (Zkw)
smiddags (St)

v > **f**

In bepaalde woorden verandert op de BW de *v* > *f*
'n vak leren > 'n fak lere
vakantie > fekaansie, fekansie (B)
vijftig > feftig (Zkw), vijfteg (B)
Vincentius > finsensiejes
velours > floer
vim > fim
vat > fas(Zkw)

Het verschijnsel is vreemd omdat de groep woorden zo uiteenlopend is. Sommige zijn leenwoorden, andere weer niet, sommige zijn oud, andere modern.

De *d* spoorloos verdwenen

Medeklinkers die naast elkaar staan hebben de neiging elkaar te beïnvloeden, zeker als ze onderling veel verschillen.

Soms verdwijnt een van beide zelfs spoorloos.

De medeklinker die het vaakst verandert is de *d*.

Er is wel een voorwaarde: de *d* wordt voorafgegaan door een *r*, een *l*, of een *n*.

Het is geen willekeurig groepje. Ze hebben specifieke eigenschappen gemeen.

In de combinaties *nd*, *rd*, *ld* verdwijnt de *d*.

vastbinde > *vastbinne*

kindeke, kiendeke > *kinneke*, *kienneke*

worden > *worre*

schelden > *schelle*

Dat de *d* verdwijnt bij de *nd* is niet specifiek voor de dialecten op de Brabantse Wal of het West-Brabants. Het komt voor in heel Brabant en ook volop in Vlaanderen en oostelijk Nederland.

Net zo algemeen is het omgekeerd weer toevoegen van de *d* in vrijwel dezelfde posities;

diener > *diender*

viller > *vilder*

porrer > *porder*

errepelscheller > *errepelschelder*

We kunnen ons afvragen wat de oorspronkelijke gedaante is geweest van de volgende woorden:

uuke edde? Ze betekenen: wat voor soort heb je? Misschien was het eerst: *welleke edde*?

In het Bergs zien we: *oeleke*

oeke (*oeke boeke*)

In het Halsters: *ulleke* (*ulleke planke mot ik pakke*)

uleke (*d'uleke wor 't?*)

oeleke

In het Zuidkwartier: *oeleke*

ulleke

wakke

ukkere

Wat voor een zie je terug als: *waffer*, *waffere* (*waffer boek zij d'aan 't leze?*)

De *h* een onmogelijke letter

Het West-Brabants is te herkennen aan het ontbreken van de *h*. Hij bestaat niet. Dat geldt voor alle dialecten van de Brabantse Wal. Kom je in de Westhoek, dan hoor je de *h* wel.

West-Brabanders hebben hem niet leren uitspreken. Als men StN gaat spreken dan wordt hij weggelaten of komt hij op plaatsen waar hij niet hoort te staan. Als hypercorrectie. En dat is één ardnekeg.

Beroemd is het oude versje dat iedereen wel leerde in zijn jeugd:

H'n ondje hin h'n okje

H'n andje vol ooi

Ap zei 't ondje

Hen hop was 't ooi.

Deze hypercorrectie bestaat allang. In teksten uit 1518 bijvoorbeeld komt het verschijnsel al voor: een ijverige griffier schreef: bode was **huyt** 6 dagen (bode was afwezig 6 dagen). *Hebban olla uogala nestas hagunnan, hinase hic enda thu uuat unbidat ghe nu?* Deze beroemde zin uit 1060 zagen we al bij Cees in les 1. Ook hier een hypercorrectie bij het woordje hic, dat eigenlijk ic moet zijn.

Zinsverschijnselen

Woordgeslacht.

In de dialecten van de BW bestonden er bij de zelfstandige naamwoorden 3 soorten geslachten (=genera): mannelijk, vrouwelijk, onzijdig.

Dat is niet (meer) te zien aan de woorden zelf, maar aan de woorden waarmee ze gecombineerd worden. Dan kan bijvoorbeeld het onbepaald lidwoord zijn: nen stoel, en taofel/tafel, e(n) pèèrd

Een bepaald lidwoord maakt het geslacht wel zichtbaar:

(m) den emel, (vr) d'el, (o) 't fagevuur/faogevuur.

Het woordgeslacht is een eigenschap van elk zelfstandig naamwoord zonder dat duidelijk is waar dat van afhangt.

mannelijk	vrouwelijk	onzijdig
den mens	de fles	't bed
nen mens	'n fles	'n bed
oewen buik	oew and	oew bed
dezen/diejen ond	dees/die fles	di/da bed
den dezen/ den diejen	de dees/de die	di/da

Het opmerkelijkst zijn de verschillen tussen enerzijds het mannelijk woordgeslacht en anderzijds vrouwelijk en onzijdig. Het mannelijk geslacht heeft als kenmerk de *n*.

Deze *uitgangs-n* functioneert ook tegenwoordig nog wel in het West-Brabants.

Het gebruik van het woordgeslacht van voorwerpen is helemaal verdwenen. Vroeger zei je van een stoel: zet 'm mar opzij. En van de tafel: zet ze mar binne.

Woordverschijnselen

Werkwoorden

Opvallende werkwoordsvormen.

In de dialecten van de BW behouden eenlettergrepige werkwoorden *doen, gaan, slaan, staan, zien* hun slot-*n* in de onbepaalde wijs en ook in de persoonvormen: *we doen, we gaan*, enz. net als in het StN.

Maar, deze slot-*n* verschijnt er ook in de eerste persoon enkelvoud: *ik doen, ik gaan*, enz.

Leggen en liggen / kennen en kunnen

Als het Berghs ergens zijn Hollandse inslag mee demonstreert, dan is het wel met de samenvallende van de werkwoorden *leggen* en *liggen* en *kennen* en *kunnen*.

Overal op de BW worden de woorden keurig uit elkaar gehouden, maar in Bergen doen ze dat niet. Ook in de Westhoek ziet men hetzelfde verschijnsel.

Maar opvallend genoeg zien we in Bergen dan weer volop het Brabantse *ge/ gij* als voornaamwoord voor de tweede persoon, terwijl in Steenberghe men meegaat met het Westhoekse *jij*.

Lekken en likken

Op de BW worden de werkwoorden *leken* en *likken* andersom gebruikt.

Lek maar aan oew ijsje.

De kraan likt.

Precies andersom dus?

Dat is niet mogelijk. Het is nooit voorgekomen dat twee werkwoorden hun betekenis overnemen. Er moet dus wat anders achter zitten. Wat kan er hier gebeurd zijn?

lekken = likken

Het is geen verandering van betekenis, maar van vorm.

De oorspronkelijke klinker van *likken* is een *e* geworden, precies zoals bij *leggen* en *liggen* gebeurd is. *Lekken* is dus nog steeds *likken*, alleen klinkt het als *lekken*. De *i* > *e*.

Maar nu: 't Kraantje likt.

Dit is een heel ander werkwoord. Het komt van het oude *leken*. Dat betekent: vocht verliezen, laten vallen.

Het is een woord met een lange *ee*, zoals we kennen in steken, preken, geven, meten, enz.

Als deze vormen vervoegd worden, ondergaan ze in sommige gevallen een verkorting van de klinker:

ik steek > *ij stikt*

ik geef > *ij gift*

ik leek > 't kraantje likt

Het verschil met de andere werkwoorden is dat bij *leken* de korte klinker ook in de andere vormen van het ww. is doorgedrongen.

Zwakke en sterke werkwoorden

Het vervoegen van sterke werkwoorden wijkt doorgaans niet af van het StN.

Maar er zijn uitzonderingen:

Blazen (op een blaasinstrument). Op de Brabantse Wal hoor je dit ww. zwak worden in de verleden tijd

blaasde/blaosde

IJ blaasde/blaosde toen nog trompet.

Omgekeerd komt het ook voor.

Een werkwoord dat in het StN zwak is, is in het dialect sterk gebleven.

We gebruiken de formulering *sterk gebleven*, omdat in het alleroudste voorstadium van onze dialecten alle werkwoorden sterk waren.

Later heeft zich het systeem van de zwakke verleden tijd ontwikkeld. Dit heeft langzaam de sterke werkwoorden verdrongen.

Er is echter nog een taaie restgroep.

Op de Brabantse Wal zijn er bepaalde werkwoorden die nog een sterke vorm hebben, terwijl ze in het StN helemaal zwak zijn geworden.

Brabantse Wal

Zij eed ok/è d'ok gebouwe

Da d'eetie/ettie nooit gekunne/gekenne

Ik eb 't em gevroge

Standaard Nederlands

Zij heeft ook een nieuw huis gebouwd

Dat heeft hij nooit gekund

Ik heb het hem gevraagd

Voornaamwoorden

Eerste persoon:

ik /iek ik gaan/iek gaon ik ga

'k / k zonder nadruk 'k zijn ier / kzeèn ier ik ben hier

da doengk da doe ik

Is de eerste persoon lijdend voorwerp, of komt de eerste persoon na een voorzetsel (objectsvorm) dan

is er *bij nadruk* de vorm *mijn* *gif mar aan mijn / gif maor aon mijn*

Is er geen nadruk dan is dat *me* *IJ emme gerakt / ij ee me geraakt*

Tweede persoon

De tweede persoon enkelvoud is zonder nadruk *ge* *ge kom toch ok?*

Met nadruk wordt het *gij* *gij wel!*

Uitzondering Steenberg *je komt toch ok?* En *jij wel!*

Als het werkwoord eerst staat dan zijn er twee vormen:

de/te komde nog? motte nog?

Met nadruk: *degij komdegij nog? motte gij nog*

Wanneer het voornaamwoord na het voegwoord komt dan is er geen keuze

agge agge komt

ajje (S) ajje komt

adde (R'daal) adde komt

De objectsvorm enkelvoud tweede persoon is *oe*

ik ken oe nie

kik/kek voor oe

daarnaast kenne we de vorm *jou a'k jou was*

Derde persoon

Bij de derde persoon kennen we nog meer vormen vanwege drie woordgeslachten, mannelijk, vrouwelijk en onzijdig. Van elke vorm zijn er varianten, afhankelijk van nadruk of de afwezigheid daarvan.

Zij komdok komsij ok?

Ze komdok komsok?

't komduit kommet uit?

Zonder nadruk wordt *ij ie*, alleen achter een werkwoord of voorvoegsel. Het vormt één geheel met het woord dat eraan voorafgaat *komtie ok?*

De gewone vorm *ij komdok*

Nu de objectsvormen: *em/zijn, 't, z/aar/eur*

Gij ettem gettem je hebt hem

Gij egget/eddet(B) gegget/geddet(B) je hebt het

Gij esse gesse je hebt ze

Opvallend is de vorm *gegget*. Het moet dezelfde zijn als in *doeget, eget, gaget*.

Deze vorm zien we niet in het Bergs.

Ook de vormen met nadruk vertonen bijzonderheden.

*kek mar naor **eur** / kek mar naar **aar** (B)*

*kek mar naor **zijn** / kek mar naar **em** (B)*

*daor edde **zijn** ok / dèèr edd'**em** ok (B)*

Zo is de vorm *zijn* van oorsprong een bezittelijk voornaamwoord *zijn pèèrd*

Datzelfde zagen we al bij de eerste persoon:

Ze gaaf/gaf 't aan mijn

Tweede persoon

De onderwerpsvorm tweede persoon meervoud is *göllie*: *göllie komdok?* met een enkelvoudige persoonsvorm.

Daarnaast is er ook *jöllie*. Maar dat heeft een meervoudige persoonsvorm *jöllie kommenok?*

Ze zijn alle twee ontstaan uit *gij* +lieden

Als objectsvorm is alleen *jöllie* mogelijk *kem jöllie gezien ik heb jullie gezien.*

Eventueel kan hier ook *oe* worden gebruikt.

In het Bergs kennen alleen de hele oude generaties nog het gebruik van *gullie*. Tegenwoordig wordt in het Bergs *jullie* gebruikt en *oe*.

Derde persoon

De onderwerpsvorm is ze en, voor nadruk, zullie/zöllie (uit zij+lieden)

zullie zijn altij te laat

zöllie zen altij te laot

De objectsvormen zijn dezelfde: edde ze of zullie/zöllie nog gezien?

Genoeg theorie. We gaan even pauzeren en gaan daarna aan de slag met het praten in het dialect. Native speakers spreken hun dialect.

Woorden in de diverse dialecten:

<i>dialectwoord</i>	<i>betekenis</i>	<i>herkomst</i>
akkedeere	met elkaar overweg kunnen	B, Zkw
morrebezies	bramen	S
pierewietje	steekkar	Zkw
tillefon	telefoon	H, Zkw
kriffele	moeilijk, struikelend lopen	B
bulling	bloedworst	Zkw
sjep	dropwater	S
proppe	dennenappels	Zkw, B, H
tefrent	verschillend	Zkw
wikske	weekje	Zkw
mauwe	kletsen	S
impetanterik	vervelend persoon	B
pikkele	knikkeren	S
sukkelèèr	zielig persoon	B
zou dà?	Is dat zo?	H
fole	aaien, strelen	H, B
mesjeu	meneer	S
gouwejaonus	de roos bij het schieten	H, Zkw
blommotte	rodondendrons	Zkw
boeretuile	duizendschoon	B
kernillusroze	pioenrozen	S

Nawoord:

Het is belangrijk dat personen, werkgroepen en heemkundekringen de dialecten van hun leefgebied bestuderen, vastleggen, actief gebruiken en propageren. Dialecten vormen immers een belangrijk onderdeel van het cultureel erfgoed van een gebied.

Je leert de mensen kennen aan de hand van de taal die ze spreken. Onderwerpen die hen interesseren, daar hebben ze veel woorden en uitdrukkingen voor, want daarover willen ze zich zo nauwkeurig mogelijk uiten, met de juiste nuances. Voor zaken die hen niet interesseren hebben ze weinig of geen woorden.

Bronvermelding:

Taal in stad en land, West-Brabants	Hans Heestermans en Jan Stroop, Sdu uitgevers 2002
Ontdek de Brabantse Wal	Willem de Weert/St. De Brabantse Wal, Ossendrecht 2012
Dialecten in Het Zuidkwartier	Heemkundekring Het Zuidkwartier 2007
DialectkomPAS, over Alterse en Straotse dialecten	Heemkundige Studiekring Halsteren-Lepelstraat 2010
DialectkomPAS, woordenboek	Heemkundige Studiekring Halsteren – Lepelstraat 2011
Woordenlijst Steenbergs	Heemkundekring Steenbergen
Foto Grote Markt Bergen op Zoom	BndeStem
Foto Polderlandschap Woensdrecht	WO2actueel.nl
Foto De Groote Meer	Mapio.net
Foto Koepelkerk Willemstad	Mapio.net
Foto Marktplaats Wouw	De Vierschaer Wouw
Wiktionary.org	
Wikipedia.org	
Etymologiebank.nl	
Brabants Etymologisch Woordenboek	dr. Frans Debrabandere, uitgeverij waanders/davidsfonds uitgeverij
Dhr. Gerard Baten	Steenbergen
Dhr. Ad Vermeulen	Steenbergen
Dhr. Frans Nefs	Halsteren/Bergen op Zoom
Dhr. Jan Luysterburg	Hoogerheide